

В'ячеслав Шерстюк

МАЙДАН «ЗАЛІЗНА БАБА» ТА КОМПЛЕКС ПАМ'ЯТОК ОКРУГИ с. ВЕЛИКОСЕЛЕЦЬКЕ

В публікації наводяться останні результати досліджень комплексу різночасових пам'яток центральної частини с. Великоселецьке Оржицького району на Полтавщині: археологічної пам'ятки майдан «Залізна баба», курганного могильника та групи майданів округи, а також нововиявленого різночасового поселення, зокрема, – з матеріалами давньоруської доби.

Ключові слова: *Великоселецьке, Залізна баба, майдан, курган, селище, давньоруський час.*

У межах с. Великоселецьке Оржицького р-ну Полтавської обл. знаходиться ціла низка цікавих археологічних пам'яток, із якими пов'язані численні дискусії. Незважаючи на доволі значну історію їх обстежень, характер та інтерпретація цих об'єктів і дотепер викликає ряд запитань.

Це перш за все, стосується комплексу пам'яток сучасного центру села. Він розташований у межах центральної нагірної частини с. Великоселецьке, безпосередньо край схилу плато корінної тераси правого берега р. Сула, лівобережного басейну р. Дніпро. На сьогоднішній день тут розташовано щонайменше 4 майдани (один із яких – пам'ятка археології місцевого значення «Залізна баба»), 2 кургани, ділянка Посульського Змійового валу та рештки різночасового поселення доби бронзи – козацького часу (рис. 1 на кол. вкл. III). Обстеження останніх років та вивчення історичних та картографічних матеріалів дозволили по новому поглянути на зазначені об'єкти.

Історія досліджень. Окремі насипи в околиці села значаться в матеріалах анкетування ЦСК 1873 р. [13, с. 77]. Перший, і доволі інформативний опис «Залізної Баби» подав В. Г. Ляскоронський [11, с. 425–426]. На думку останнього, вуса майдану були рештками слов'янського городища. На це, хоч і не достовірно, припущення дослідника, певно, наштовхувало і наявність тут ескарпів на схилі урвища, що в дійсності були рештками укріплень Посульського Змійового валу (рис. 2: 1).

Окремі дані про кургани та інформативні свідчення з історичної топографії надають нам етнографічні розшуки В. Милорадовича [15, с. 197–199] та зведення Л. Падалки [19, с. 141, 146, 178]. Останній

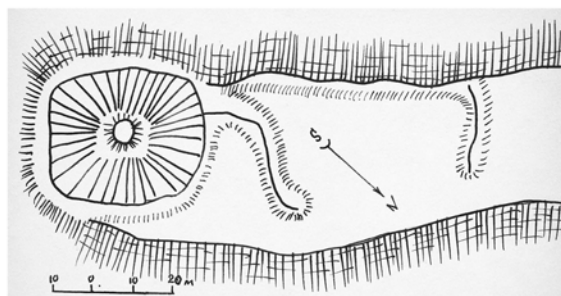
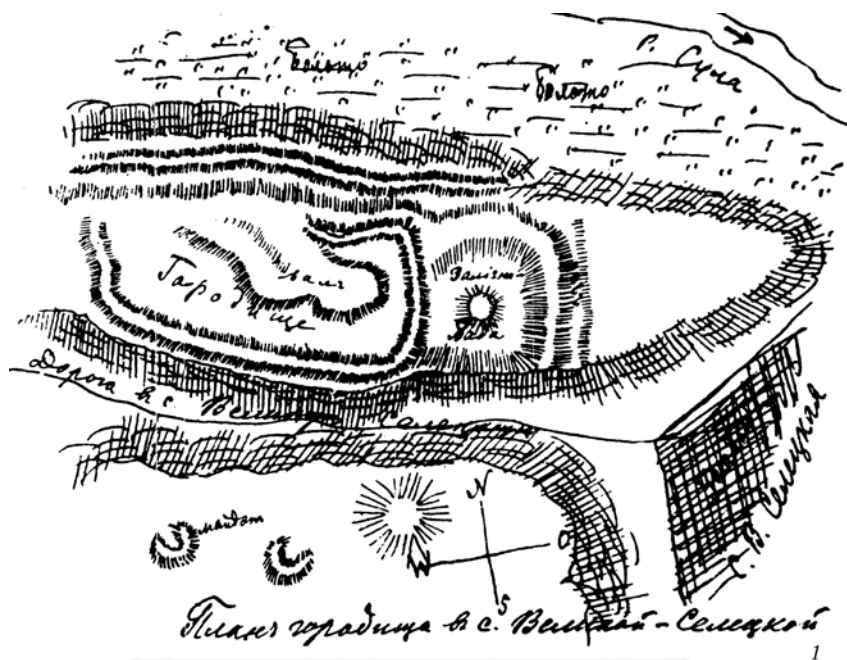

Рис. 2. Плани «Залізної баби»:

1 – за В. Г. Ляскоронським, 1901; 2 – за Ф. Б. Копиловим, 1945; 3 – за ОАК, 1906.

наводить інформацію про 20 могил на північній околиці села, з яких 10 були «Робленими», тобто, майданами, а також «трикутні вали навподоби стрільбищ» (це, певно, вуса «Залізної баби»).

У 1945 р. Залізну бабу та «Могили Білу з протилежного боку дороги...» обстежував Ф. Б. Копилов. Останній заперечив В. Г. Ляскоронському про «городищенське» походження насипів «Залізної баби», справедливо зазначивши, що вони є нічим іншим, як «валками майдану», а інші земляні споруди на Лисій горі слушно відніс до обвалування цвинтарів [5, арк. 21–22, рис.]. Також дослідник безуспішно обстежував нагірну територію в межах села з метою пошуку селища давньоруської доби, з якого могли походити відомі матеріали доби розвинутого середньовіччя, знайдені на рубежі XIX–XX ст. (див. далі).

До 1960-х рр., можливо, за результатами польових обстежень, відноситься перша спроба складення паспорту пам'ятника археології – «Жертовника «Залізна Баба», що належить науковому співробітнику Лубенського краєзнавчого музею І. І. Горенку [4]. На жаль, віднайти в архівах звітну документацію за результатами цих обстежень наразі не вдалося. Можливо, й перше взяття на облік цього об'єкту як пам'ятки археології місцевого значення відбулося за рішенням Полтавського облвиконкому № 529 від 10 грудня 1970 р.

У 1974–1975 рр. майдан «Залізна баба» обстежували співробітники Полтавського краєзнавчого музею (зокрема, Г. О. Сидоренко, В. О. Пайдем), з метою укладання облікової документації на об'єкт [3]. «Жертовник «Залізна Баба» постановою Полтавської облради № 287 від 23.04.1982 р. (охоронний номер 1.1.997-2.16.17) був включений до числа пам'яток археології Полтавської області місцевого значення. Рішенням Полтавської обласної ради № 301 від 08 липня 1975 р. навколо пам'ятки встановлена 50-ти метрова охоронна зона.

Як помітно, і в 2 пол. XX ст. цей селітроварницький об'єкт вважався й обліковувався як жертовник. Причиною цьому була не лише складна форма майдану, недостатня розробка питання походження останніх, а й численні легенди та перекази, що повсюдно побутували серед місцевого населення відносно цієї пам'ятки.

У 1980 р. Ю. Ю. Моргунов також провадив на території села розвідки у пошуку давньоруського селища [16, с. 103], які не дали очікуваного результату. Останнє тут вдалося віднайти лише у 2010 р. О. В. Сидоренку [22].

Обстежувалися насипи курганів та майданів комплексу О. М. Ткаченком у 1989 р. [14, арк. 14, рис. 22:2; 24, с. 172], В. М. Ве-

решакою [1, с. 29; 2, арк. 7] та 2012 р. Р. С. Луговим, В. В. Касьяном і О. В. Коваленко [10, арк. 5, рис. 3]. Востаннє зазначений комплекс пам'яток був предметом досліджень автора у 2014 та 2017 рр., результати яких і представлені тут.

1. Майдан 1 «Залізна баба». Зазначений об'єкт належить до типу класичних селітроварних майданів у складі кільцевого останця та пари вусів. Кільцевий останець кургану в південній частині значною мірою зруйнувався через осипання корінної тераси, унаслідок функціонування тут цегельного заводу та грейдування новітнього шляху. Його максимальні розміри: 75 м (по збереженій осі північний захід – південний схід) × 35 (у протилежному напрямку, по вісі з ділянкою руйнування). Максимальна висота простежується в південно-східній частині останця, і становить до 3,0 м від рівня навколишньої поверхні. Слідів розриву (входу) з боку вусів майже немає (рис. 3 на кол. вкл. III).

По центру западини, що розміщена значно нижче сучасного рівня денної поверхні (до -1,00 м), зберігся пагорб, відносною висотою 1,2 м від максимального заглиблення западини, з діаметром до 20 м (частина також осипалася). У відслоненні урвища помітно, що масив останця знаходиться на суглинковій основі. Іще В. Г. Ляскоронський і Ф. Б. Копилов відзначали, що в цьому останці місцевими мешканцями під час копання знаходилися рештки перепаленої і утрамбованої глини, цеглу, залізну кирку з вузькою шийкою та ін. [11, с. 425; 5, арк. 22]. Крім того, перший відзначав, що саме цей пагорб і називався «Залізна Баба» (від нього і пішла назва усього майдану), через те, що в його масиві було знайдено кам'яну фігуру з явними ознаками людської голови – очима, носом, ротом і т. д. Її подальша доля невідома [11, с. 425].

У північно-східній ділянці кільцевого останця є западина (бліндаж-?) від якої на південний схід уздовж урвища схилу річки тягнеться рівчак. Його походження наразі незрозуміле, можливо, часів Другої світової війни, принаймні, на фото 1975 р. з облікової документації він мав іще свіжі осипи – оголення.

На південно-східному краї кільцевого останця простежується невеликий рівчак, позначений і описаний В. Г. Ляскоронським [11, с. 425], з відносною глибиною до 0,80 м, що повністю перетинає неширокий перешийок. Його походження поки-що незрозуміле.

На північний захід від кільцевого останця, углиб плато берега, розташована пара вусів. Правий вус зберігся повністю, має макси-

мальну висоту 2,80 м у північній частині, в південній по центру вуса є заглибина, що тягнеться приблизно на половині відстані усього вуса; певно, останній, є двоскладовим за формою та будовою. Протяжність вуса 60 м, максимальна ширина 17 м.

Лівий вус розміщений на краю урвища, частково осипався з південного заходу. Максимальна висота 2,20 м у центральній частині, протяжність – 87 м, максимальна сучасна збережена ширина – до 13 м.

Таке його прямолінійне і несиметричне відносно правого вуса розміщення нехарактерне, але доволі зрозуміле, якщо врахувати, що він розміщувався безпосередньо край схилу урвища/яру, що пізніше був додатково прорізаний. На планах В. Г. Ляскоронського та Ф. Б. Копилова цей вус на своєму закінченні має невеликий заворот [11, с. 426; 5, рис.], який наразі відмітити не вдалося (рис. 2: 1–2).

Дещо на північний захід від кінця вуса зберігся охоронний знак старого зразка. Між вусами, посередині майданної площадки, простежена заглибина.

Уся зазначена територія в межах та навколо майдану з кін. ХІХ ст. була зайнята кладовищем [11, с. 426], окремі сліди ґрунтових поховань нового часу в оголеннях стінок урвища відзначав і Ф. Б. Копилов [5, арк. 22–23], яскраво помітні вони й зараз, особливо в південно-східній ділянці, в оголеннях урвища, і в осипах біля його підніжжя.

На північ і північний схід майдан оточений схилом корінного берега, додатково захищений ділянкою Посульського Змійового валу, що свого часу В. Г. Ляскоронський уважав частиною укріплення слов'янського городища [11, с. 425]. О. Б. Супруненко припускав, що це могли бути і рештки фортифікаційних споруд 2 пол. ХVІІ ст. [23, с. 207]. Та, як наведено вище, ці «вали» все ж є лініями обвалувань кладовищ різних періодів чи вусами майдану. Та й зведення фортець у рядових населених пунктах Лівобережжя було нехарактерним явищем (особливо для не сотенного і навіть досить незначного населеного пункту, яким була Велика Селецька станом навіть на 1 пол. ХVІІІ ст.).

З пам'яткою пов'язаний безкінечний перелік легенд, переказів та теорій про його функції в якості капища, городища, місця заховання скарбів (золотого коня тощо), численні знахідки різних речей і т. п. [20, с. 6–7].

Зазначений об'єкт належить до типових селітроварних решток 1 пол. ХVІІ ст. [26].

2. Група майданів І. Описана окремо від «Залізної баби», адже остання є некомплексною пам'яткою археології.

Комплекс у складі трьох майданів висотою 2,0–3,0 м і діаметрами бл. 25–50 м. Цікаво, що, на відміну від «Залізної баби», усі ці три навколишні однотипні об'єкти є безвусими майданами, у вигляді простого кільцевого останця.

Майдан № 1 зайнятий сучасним кладовищем. Майдан № 2 зруйнований із північного сходу прокладанням дороги, № 3 поріс деревами, з входом зі сходу. Обидва розташовані на приватних садибах.

На горі В. Милорадович локалізує лише вітряки та могили: останні мали назву Шляхова, Федорчиха, Шапранка, Пікулиха, Сторожівня. Судячи зі слів старожилів, переказаних ним, можна зрозуміти що останні розміщувалися ланцюгом по давній дорозі на Пирятин, звідки, зазвичай і йшла кочівницька небезпека (також цікавий факт для реконструкції давніх кочівницьких шляхів), і всі виконували роль «маяків». Найближча до села (дзвінниці) якраз і була «Сторожівня» (Сторожова) [15, с. 197]. Цікаво, що цю назву ототожнюють як із майданом № 3 [23, с. 207], так і № 2 [10, арк. 5, 17].

Така кількість майданних комплексів, як обстежених, так і описаних в історіографії, черговий раз засвідчує про роль Оржиччини як одного з центрів селітроварного виробництва 1 пол. XVII ст. [27].

3. Група курганів І Могили Білої. Розташована безпосередньо край схилу плато корінної тераси, навпроти «Залізної баби», через проріз асфальтованої дороги. За свідченням В. Ляскоронського, місцевість ця мала назву «Лиса гора» [11, с. 426]. Причому, при описі «Залізної баби» цей топонім дослідником не вживався, можливо, свідомо.

Комплекс у складі двох насипів, розмірами 2,40 × 36 м та 0,80 × 20 м відповідно. Обидва розміщені в межах обвалування старих кладовищ, а по найбільшому пролягає один із рівчаків цвинтаря. Безперечно, територія могильника була зайнята кладовищем XVII–XX ст.

За інформацією, зібраною Ф. Б. Копиловим під час розвідок 1945 р. більший курган групи «... з протилежного боку дороги від Залізної Баби», мав власну назву – Могила Біла [5, арк. 21–22]. Цікаво, що серед численних назв місцевих курганів у зведеннях В. Милорадовича та М. Макаренка такої не фігурує.

4. Ділянка Посульського «Змійового валу». Займає усю протяжність зазначеної смуги краю схилу плато корінного берега р. Сули. Зберігся вал із ровом на терасоподібному виступі.

До його складу було «вписано» і більш давній насип майдану «Залізна баба», про що йшлося вище. Частково ця лінія укріплення була знищена при прокладанні давнього та сучасного грейдованого шляху до заплави річки, до старого центру с. Великоселецьке. На цій ділянці детально не вивчався (розкопки проводилися дещо західніше [8, арк. 9, рис. 12].

5. Великоселецьке I, сліди поселення доби бронзи, селищ скіфського часу та черняхівської культури, селище давньоруської доби і козацького часу. Під час будівництва (без погодження з органами охорони культурної спадщини) церкви в цій частині села, у котловані майбутньої споруди у 2010 р. О. В. Сидоренком було виявлено цілий ряд виразних різночасових матеріалів. Окремі знахідки неподалік були також знайдені пізніше й автором.

Перші давньоруські матеріали з території села походили з випадкових знахідок рубежу XIX–XX ст. Це, зокрема. монетно-речові скарби (скарб-?) кінця XI ст., що в розсіяному стані у вигляді окремих знахідок, час від часу виявлялися у 1895, 1902 та 1903 рр. на околиці села та в садибі козаків Ігнатко. У їх складі були золоті та мідна позолочена візантійські монети карбування різних імператорів 976/1025–1059/1067 рр. без отворів, срібні гривнеподібні зливки, вагою 194,07 та 198,20 гр. відповідно, великий шматок переламаного срібного злитка вагою 245,91 г та 2 золоті кільця з округлого дроту з неспаяними кінцями [17, с. 129, 170; 18, с. 143, 212, рис. 273–276; 6, с. 93; 7, с. 35] (рис. 2: 3).

Більша частина знахідок з комплексу різних років була передана на зберігання до Ермітажу, по одній монеті – у фонди Природничо-історичного музею Полтавського губернського земства (сучасний Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського) та до Київського історичного музею.

Територія в межах села, з метою пошуку синхронного селища, обстежувалася (на жаль, безрезультатно) Ф. Б. Копиловим у 1945 р., а також у 1980 р. Ю. Ю. Моргуновим [5, арк. 21–22; 16, с. 103].

На сьогодні точна конфігурація та площа поширення культурних решток не встановлена, адже уся навколишня територія майже повністю задернована та пошкоджена численними кладовищами нової і новітньої доби. Археологічні матеріали зафіксовані лише в північно-західній частині цього масиву/урочища (вищезазначений котлован будівництва церкви) та в меншій мірі – південно-західній, де в 2014 р. в оголеннях спуску дороги були виявлені керамічні матеріали

черняхівської культури. Територія, яку гіпотетично займає селище (місцезнаходження), з півночі та сходу обмежена урвищем корінної тераси та майданом «Залізна Баба» і групою курганів Білої Могили, а із заходу – комплексом групи майданів I. Вона становить бл. 5,5 га.

Матеріали з котловану церкви представлені: уламками ліпних стінок з наколами-вдавленнями доби ранньої бронзи (рис. 4: 1–2), масивним вінцем від ліпної посудини пізньобронзової доби (рис. 4: 3), вінцем із защипами та проколами скіфського часу (рис. 4: 4), кількома фрагментами черепків черняхівської культури (рис. 4: 6–7), що траплялися на обох ділянках місцезнаходжень.

Найвиразнішими є керамічні матеріали давньоруського часу (домонгольського періоду) (рис. 4: 9–13). До цього ж часу, ймовірно, відносяться і два залізні вироби – ніж та дужкоподібна ручка (рис. 4: 14–15), а також незрозумілого призначення сланцева пластина із загостреними краями. На ній на обох сторонах – зображення у вигляді прямокутної чи прямокутно-скошеної сітки (рис. 4: 16). У досить невеликій кількості наявні тут знахідки козацької епохи.

Іще в дореволюційних дослідників виникало припущення про більш давню, ніж козацька, історію цієї території. Про це немовби свідчили і майдани округи, інтерпретовані як вали городища [11, с. 425–426], і походження власної назви «Селецька» [11, с. 125; 15, с. 197], і, можливо, описані вище знахідки депозитаріїв.

Іще до сер. XIX ст. нагірна частина сучасного села не була заселеною. На тогочасній північній околиці села вже знаходилося кладовище та ряд вітряків [21]. Вуса майдану також були зайняті кладовищем ще на рубежі XIX–XX ст. [11, с. 425]. У 1 пол. XX ст. інше велике кладовище виникло за лінією вітряків, приблизно на місці сучасного [12]. Із середини століття окремих цвинтар розташовується й північніше майдану «Залізна баба», по інший бік дороги, де й нині лишилися виразні надгробки поховань [25].

Таким чином, співставлення картографічних даних та польових досліджень вказує на те, що величезна площа нагірної частини села була в нову та новітню епохи зайнята кладовищами (рис. 1: *тер. старих кладовищ*). Тож, ця територія аж ніяк не могла бути історичним ядром населеного пункту, осадженого, певно, в сер. – 2 пол. XVII ст.

Сьогодні можемо стверджувати, що дійсно матеріали давньоруського часу тут наявні, і не лише у вигляді виробів із дорогоцінних металів, котрі могли бути позакомплексним скарбовим об'єктом.

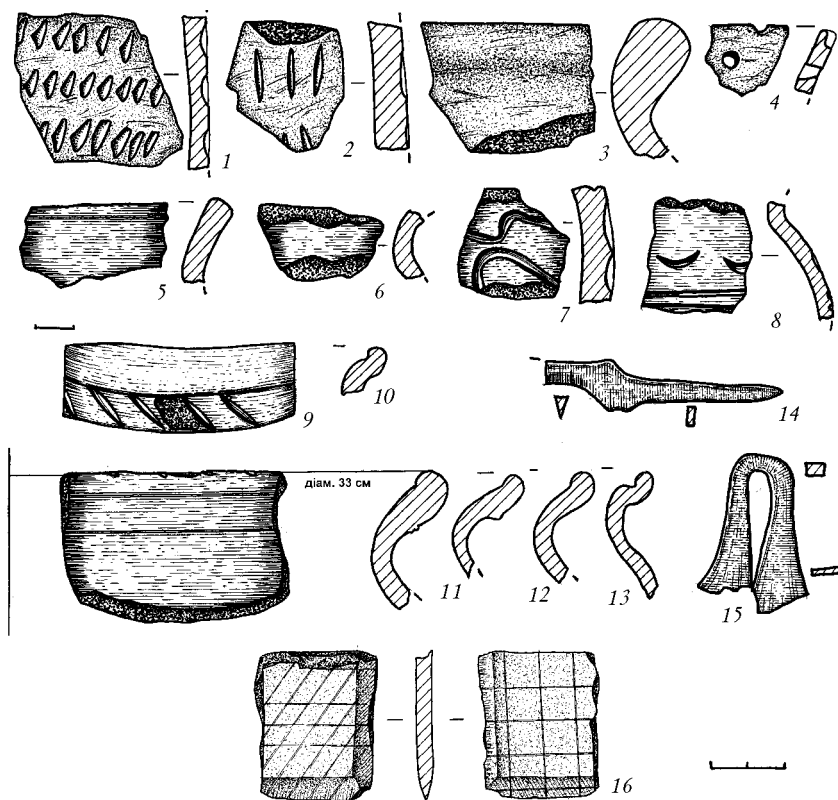

Рис. 4. Пункт Великоселецьке І. Знахідки.
1-13 – кераміка; 14-15 – залізо; 16 – сланець.

Можна припустити, що означені матеріали, віднайдені на рубежі ХІХ–ХХ ст., походять усе ж не з цього місця, а з долини р. Сули. Так, перші знахідки виявилися «при оранці на полі біля села» [17, с. 129, 170], потім – на садибі [18, с. 143, 212. рис. 273–276], тобто – в межах заселеної частини. Відгуки про знахідки цих скарбів збереглися і в переказах В. Милорадовича, який називає місце їх виявлення як ур. Стінка («у Стінках») [15 с. 199].

Ні картографічні матеріали сер. ХІХ ст., ні власне сам В. Милорадович [15, с. 197] не фіксують в місцевості «Лиса гора» садиб (про

що йшлося вище). Як було встановлено у місцевих мешканців «Стінками» у Великоселецькому називали місцевість біля підніжжя гори (корінного берега) на північ від «Залізної баби» (рис. 1: *уф. Стінка*). Тому шукати ядро давньоруського поселення (а, можливо, й болотного городища) у Великоселецькому потрібно в заплаві річки.

Таким чином, окрім вивчення вже відомих курганно-майданних об'єктів, проведені дослідження дають змогу по новому поглянути на давньоруські корені заселення цієї території, а також про перспективи подальших пошуків поселенських об'єктів цієї доби. Також за результатами проведених досліджень планується здійснити поновлення облікової документації на пам'ятку археології місцевого значення – майдан «Залізна баба».

Джерела та література

1. Верещака В. М. До археологічної карти Оржицького району / Верещака В. М. // Охорона та дослідження пам'яток археології: матеріали 7-го науково-практичного семінару : зб. наук. ст. – Полтава : Вид-во «Фірма «Техсервіс», 2006. – С. 28–29.
2. Верещака В. М. Звіт про археологічні розвідки в 2006 р. на території Оржицького району Полтавської області / В. М. Верещака // НА ЦОДПА. – Ф. е. – Спр. 471. – 30 арк.
3. Жертовник «Залізна Баба». Полтавська область, Оржицький р-н, Селецька сільська рада, с. Великоселецьке : паспорт пам'ятника археології [Сидоренко Г. О., 28 листопада 1974 р.]. // Робочий архів ЦОДПА. – 4+2 арк.
4. Жертовник. Полтавська обл., Оржицький р-н, с. Велика Селецька : Паспорт пам'ятника археології [Горенко І.І., 20.VI.1969 р.]. – 2 арк.
5. Копилов Ф. Б. Звіт про розвідку археологічних пам'яток в районі Середнього Посулля починаючи від Лохвиці до м. Горошина, в основному по правому березі річки Сули в 1945 р. // НА ІА НАНУ. – Ф. е. 1945/8. – 29 арк., іл.
6. Корзухина Г. Ф. Русские клады IX–XIII вв. / Г. Ф. Корзухина. – М.; Л. : Изд-во АН СССР, 1954. – 226 с.
7. Кропоткин В. В. Клады византийских монет на территории СССР / В. В. Кропоткин. – М. : Изд-во АН СССР, 1962. – 93 с. – (Серия : Археология СССР. САИ, вып. Е 4-4).
8. Кучера М. П. Отчет о работе экспедиции по исследованию Змиевых валов в 1987 г. / М. П. Кучера // НА ІА НАНУ. – Ф. е. 1987/12. – 34 арк.+ 22 табл.
9. Лазаревский А. М. Исторические очерки Полтавской Лубенщины XVII–XVIII вв. / А. М. Лазаревский // Чтения в историческом обществе Нестора Летописца. – Книга одиннадцатая / [под ред. А. М. Лазаревского]. – К. : Типогр. Корчак-Новицкого, 1896. – С. 34–203.

10. Луговий Р. С., Касьян В. В., Коваленко О. В. Звіт про археологічні розвідки у Оржицькому районі Полтавської області у 2012 р. // НА ПКМ. – Спр. 04-386. – 73 арк.

11. Ляскоронский В. Г. Городища, курганы и длинные (змиевые) валы в бассейне р. Сулы / В. Г. Ляскоронского // Тр. XI АС в Киеве 1899 г.; [под. ред. граф. П. Уваровой и С. С. Слуцкого]. – Т. I. – М. : тип. Г. Ласскера и А. Гегеля, 1901. – С. 405–457.

12. М-36-78 (Исковцы). УССР Полтавская область. М 1:100 000. [По съемкам] 1929-1931 г.г. – Генеральный штаб Красной Армии. Первое издание 1941 г.

13. Макаренко Н. Городища и курганы Полтавской губернии (сборник топографических сведений) / Николай Макаренко; ПУАК. – Полтава, 1917. – 105, XIX с.

14. Мельникова И. С., Ткаченко А. М. Отчет о разведках 1989 г. на территории Полтавской области (по подготовке материалов к «Своду памятников») // НА ПКМВК. – Спр. 03-331(звіт); 03-332(альбом); НА ЦОДПА. – Ф. е. – Спр. 25(звіт); 25а (альбом). – 56+31 арк.

15. Милорадович В. Средняя Лубенщина / В. Милорадович // Киевская Старина. – 1904. – Октябрь-Декабрь. – С. 54–57, 209–240; 518–539.

16. Моргунов Ю. Ю. Древнерусские памятники поречья Сулы / Моргунов Ю. Ю.; Ин-т археол. РАН. – Курск, 1996. – 159 с.

17. Отчет императорской археологической комиссии за 1902 год. – СПб. : Типогр. Главн. управл. уделов, Моховая № 40, 1904. – 199 с.

18. Отчет императорской археологической комиссии за 1903 год. – СПб. : Типография главного управления уделов, Моховая № 40, 1906. – 246 с., VII табл.

19. Падалка А. В. Прошлое Полтавской территории и её заселение: исследование и материалы; ПУАК. – Полтава: тип. Т-ва Печатного Дела, 1914. – 239 с.

20. Посухов В. Сім трав біля семи криниць: пригорща полтавських легенд / Валентин Посухов. – Полтава, 2003. – 196 с.

21. Ряд XXIII. Лист 11. Военно-топографическая карта Полтавской губернии. Масштаб 3 вер. в дюйме. Губ. Полтавской / Гравир. конт. Чин. Захаров 1-й, 3-й предм. и горн. Чин. Раува; Вырез. слова Чин. Прокофьев. – [Изд. кон. 1850-х гг.].

22. Сидоренко О. В. Великоселецьке, с. Селецька сільська рада. Поселення сліди (пункт Великоселецьке I); доба бронзи»; селища скіфського часу; селище давньоруської доби та козацького часу / О. В. Сидоренко, В. В. Шерстюк // Звід пам'яток історії та культури України : Полтавська область. Оржицький район [упор., наук. ред. В. О. Мокляк]. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2015. – С. 76–77.

23. Супруненко О. Б. Археологія в діяльності першого приватного музею України (Лубенський музей К. М. Скаржинської) / Супруненко О. Б. – К.; Полтава : Археологія, 2000. – 392 с.

24. Ткаченко А. М. Разведки в Оржицком районе / А. М. Ткаченко // Охорона і дослідження пам'яток археології Полтавщини. Третій обласний

науково-практичний семінар (квітень, 1990 р.) : тези доп. – Полтава : Полтава, 1990. – С. 172.

25. Х-42-61-Г-в. М 1:25 000. Составление 1953 г. – Главное управление геодезии и картографии при Совете Министров СССР. 9-IV-69 г.

26. **Шерстюк В. В.** До першовитоків селітроварного промислу на Лівобережній Україні (перша половина XVII ст.) / Шерстюк В. В. // Старожитності Лівобережного Подніпров'я – 2013 : зб. наук. праць / [ред. кол. : Супруненко О. Б., наук. ред., Івакін Г. Ю., Ковальова І. Ф. та ін.]. – К.; Полтава : ЦП НАНУ і УТОПІК, 2013. – С. 19–30.

27. **Шерстюк В. В.** Селітроварні майдани Оржиччини // Козацькі старожитності Лівобережжя Дніпра XV–XVIII століття : зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (Охтирка, 19–20 жовтня 2015 р.). – Суми, 2015. – С. 122–136.

Keywords: *Velykoseletske, Iron Woman, burial mound, barrow, the Ancient Russ Time.*

Ключевые слова: *Великоселецкое, Железная баба, майдан, курган, древнерусское время.*

SUMMARY

Viacheslav Sherstiuk

Burial Mound “Iron Woman” and Complex of Monuments in Velykoseletske Village Outskirts

The latest results of exploration in complex of monuments dated to different periods in the central part of Velykoseletske Village: archaeological monument burial mound “Iron Woman”, burial ground and group of burial mounds in suburb, and new settlement dated to different periods, including the materials of the Ancien Russ Epoque are given in the publication.

РЕЗЮМЕ

Вячеслав Шерстюк

Майдан «Железная баба» и комплекс памятников окрестностей с. Великоселецкое

В публикации приводятся последние результаты исследований комплекса разновременных памятников центральной части с. Великоселецкое: археологического памятника майдан «Железная баба», курганного могильника и группы майданов окрестностей, а также нового разновременного поселения, в том числе с материалами древнерусской эпохи.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

- АВУ – Археологічні відкриття в Україні, мм. Київ-Запоріжжя.
АДУ – Археологічні дослідження в Україні, мм. Київ, Луцьк, Полтава.
АЗ ПКМ – Археологічний збірник Полтавського краєзнавчого музею, м. Полтава.
АИУ – Археологические исследования на Украине, г. Киев.
АЛДУ – Археологічний літопис Лівобережної України, м. Полтава
АЛЮР – Археологическая летопись Южной России, г. Киев
АН СРСР – Академія Наук Союзу Радянських Соціалістичних Республік,
м. Москва
АН СССР – Академія Наук Союза Советских Социалистических Республик,
г. Москва.
АН УРСР – Академія Наук Української Радянської Соціалістичної Республіки,
м. Київ.
АН УССР – Академія наук Украинской ССР, г. Киев.
АО – Археологические открытия, м. Москва.
АП – Археологічні пам'ятки Української РСР, м. Київ.
Архив АН СССР – Архив Академии Наук Союза Советских Социалистических
Республик, гг. Москва, Санкт-Петербург.
Архів КМ – Архів Кременчуцького краєзнавчого музею, м. Кременчук.
АС – Археологический съезд.
АСГЭ – Археологический сборник Государственного Эрмитажа.
БК – Бернська конвенція.
ВАТ – Відкрите акціонерне товариство.
вв. – віки.
ВПЦ – Видавничо-поліграфічний центр.
ВУАК – Всеукраїнський Археологічний комітет, м. Київ.
ВУАН – Всеукраїнська Академія наук, м. Київ.
вул. – вулиця.
ВЦ – Видавничий центр.
ВЦ «Археологія» – Видавничий Центр «Археологія», м. Полтава.
га – гектар.
ГЗК – Гірничо-збагачувальний комбінат.
ГИМ – Государственный исторический музей, г. Москва
ГУ – государственный университет.
Д. – Дело.
ДАПО – Державний архів Полтавської області, м. Полтава.
ДАРФ – Державний архів Російської Федерації, м. Москва.
ДГУ – Днепропетровский государственный университет, г. Днепропетровск.
ДНУ – Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара, м. Дніпро.
ДП НДЦ «ОАСУ» ІА НАНУ – Державне підприємство «Науково-дослідний центр
«Охоронна археологічна служба України» Інституту археології НАН
України, м. Київ.
ЕИМ ПГЗ – Естественно-исторический музей Полтавского губернского земства,
г. Полтава.
ЄЧС – Європейський Червоний список.
зб. наук. ст. – збірник наукових статей.
ЗВУАК – Звідомлення Всеукраїнського археологічного комітету, м. Київ.
ЗРАО – Записки Русского археологического общества, г. Санкт-Петербург.

ИА – Институт археологии АН УССР, г. Киев.
 ИА АН УССР – Институт археологии АН Украинской ССР, г. Киев
 ИА НАНУ – Институт археологии Национальной Академии наук Украины, г. Київ.
 ИА РАН – Институт археологии Российской академии наук, г. Москва.
 ИАК – Императорская Археологическая комиссия, г. Санкт-Петербург, Петроград.
 ИД – Издательский дом.
 ІА АН УРСР – Інститут археології Академії наук УРСР, м. Київ.
 ІА НАНУ – Інститут археології Національної академії наук України, м. Київ.
 ІЗМН – Інститут засобів та методів навчання Академії педагогічних наук України, м. Київ.
 ІМК – Інститут історії матеріальної культури.
 ІКЗ – Історико-культурний заповідник.
 ІКЗ «Більськ» – Історико-культурний заповідник «Більськ» Полтавської обласної ради, смт Котельва.
 ІКМ – Історико-краєзнавчий музей.
 КДПУ – Кіровоградський державний педагогічний університет ім. В. Вінниченка, м. Кіровоград, Кропивницький.
 КЗ – Коротке звітлення ВУАК, м. Київ.
 КМ – Краєзнавчий музей.
 км – кілометр.
 КрКМ – Кременчуцький краєзнавчий музей, м. Кременчук.
 КС – Киевская старина, г. Киев
 КСИА – Краткие сообщения Института археологии Российской академии наук, г. Москва
 КСИА АН УССР – Краткие сообщения Института археологии АН Украинской ССР, г. Киев.
 КСИИМК – Краткие сообщения Института истории материальной культуры г. Санкт-Петербург.
 Л. – лист.
 ЛКМ – Лубенський краєзнавчий музей, м. Лубни.
 ЛОИА – Ленинградское отделение Института археологии АН СССР, г. Ленинград.
 м – метр.
 м. – місто.
 МАО – Московское Императорское Археологическое общество, г. Москва.
 МАР – Материалы по археологии России, г. Санкт-Петербург.
 МГУ – Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова, г. Москва.
 МИА – Материалы и исследования по археологии СССР, гг. Москва, Ленинград.
 н. е. – нашої ери.
 НА ИА АН УССР – Научный архив Института археологии АН УССР, г. Киев.
 НА ІА НАНУ – Науковий архів Інституту археології НАН України, м. Київ.
 НА ПКМ імені Василя Кричевського – Науковий архів Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського, м. Полтава.
 НА ЦОДПА – Науковий архів Центру охорони та досліджень пам'яток археології Департаменту культури і туризму Полтавської обласної державної адміністрації, м. Полтава.
 НАНУ – Національна академія наук України, м. Київ.
 НАУГ – Національний архів українського гончарства Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному, смт Опішня.
 НД – науково-допоміжний фонд.
 НД ІРП – науково-допоміжний фонд історії радянського періоду.

НДІ – Науково-дослідний інститут.
 НДПДКУ – Нові дослідження пам'яток доби козацтва в Україні, м. Київ.
 НМЗУГ – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, смт Опішня Полтавської обл.
 НТЕ – Народна творчість та етнографія, м. Київ
 НТШ – Наукове Товариство ім. Т. Шевченка, мм. Львів, Нью-Йорк, Париж.
 НУ – Національний університет.
 ОАК – Отчеты Археологической комиссии, г. Санкт-Петербург, Петроград.
 ОАМ НАНУ – Одеський археологічний музей НАН України, м. Одеса.
 обл. – область.
 ОДА – Обласна державна адміністрація.
 ОДПАП – Охорона та дослідження пам'яток археології Полтавщини, м. Полтава.
 ОИПАП – Охрана и исследование памятников археологии Полтавщины, г. Полтава.
 Оп. – ліс.
 П – група зберігання «Природа».
 ПКМБК – Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського, м. Полтава.
 ПАЗ – Полтавський археологічний збірник, м. Полтава.
 ПГЗ – Полтавское губернское земство, г. Полтава.
 ПДАА – Полтавська державна аграрна академія, м. Полтава.
 ПДМ ім. В. Г. Короленка – Полтавський державний музей імені В. Г. Короленка (Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського), м. Полтава.
 ПДПІ ім. В. Г. Короленка – Полтавський державний педагогічний інститут ім. В. Г. Короленка, м. Полтава.
 ПКМ – Полтавський краєзнавчий музей, м. Полтава.
 ПКМ імені Василя Кричевського – Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського, м. Полтава.
 ПНТК – Полтавське наукове товариство краєзнавців, м. Полтава.
 ПОО – Полтавська обласна організація, Полтавская областная организация, г. Полтава.
 ПОУК – Полтавське обласне управління культури, м. Полтава.
 ПрАТ – Приватне акціонерне товариство.
 р. – рік.
 рр. – річка.
 РА – Российская археология, г. Москва.
 РАН – Российская Академия наук, г. Москва.
 РАС – Науково-дослідний центр «Рятівна археологічна служба» Інституту археології НАН України, м. Львів.
 РВВ – Редакційно-видавничий відділ.
 РДВА – Російський державний військовий архів, м. Санкт-Петербург.
 РИО – Редакционно-издательский отдел.
 Рис. – рисунок.
 РР – регіонально рідкісний.
 рр. – річки.
 рр. – роки.
 РСМ – Раннеславянский мир, г. Москва.
 с. – село.
 с. – страница, сторінка.
 СА – Советская археология, г. Москва.

ЧКУ – Червона книга України.

TABLE OF CONTENTS

I. NATURAL SCIENCES

Smoliar N. O., Khalimon O. V. Floral Characteristics of Yakivchanskyi Forest as Natural Component of Poltava City Park	6
Bezuhlyi S. K. New Findings of Cutworms (<i>Lepidoptera, Noctuidae</i>) of Poltava Region Fauna	18

II. ARCHAEOLOGICAL RESEARCHES

Suprunenko O. B. Exploration of Barrows Near Myltsi Village not far from Poltava.....	22
Sudorenko O. V. Findings from Annalistic Town Luben Faubourg (2, Oliinytsia Str.).....	50
Sherstiuk V. V. Burial Mound “Iron Woman” and Complex of Monuments in Velykoseletske Village Outskirts.....	61
Reida R. M., Heiko A. V., Sapiehin S. V. Monuments of the Cherniakhiv Culture in Poltava Region: the History of Explorations.....	73

III. HISTORICAL RESEARCHES

1. Questions of Modern and Contemporary History of Poltava Region	
Babenko L. L. The Ukrainian Regional Committee: between Science and Politics.....	86
Yakimenko M. A. Political Legal Status of Small Agricultural Commodity Producers in Poltava Region under the Agrarian Reforms Conditions in the second half of the 19th early 20th Century	96
Makarets S. S., Yakymenko M. A., Kaiun V. On the Regional Features of Farming at Peasants Households Ukraine Stolupin Reform Epoch	104
Bondarenko Z. N., Pylypets V. A. To the History of Library Work in Karlivka District (the Pre-Soviet Period)	112
Krasnikova O. Economic Effectiveness of Poltava Region Landowner’s Households in Terms of Agrarian Reforms of the late 19th – early 20th Century.....	128
Marievska M. Ways of Development of Small Commodity Agricultural Production in Poltava Region during Private Enterprise Epoch (1861–1918).....	136
Riamova O. O. Photo of the Second Poltava Man Gimnasium Graduates of 1916 in the Poltava Air and Space Museum Exposition	144

Kuzmenko N. V. An Unusual Case of Poltava “Subscribers” (according to the materials of NSA of Ukraine archive)	151
Hrab V. I. The Secret Fate of Mykola Luhovyi	157
Pistolenko I. O. The Will to the Height: from Kondratiuk to Kadeniuk (twenty years from the first cosmonaut of Independent Ukraine start)	164
2. Events of the Ukrainian Revolution in Poltava Region	
Rukosuiev Ye. Yu. Khorol of 1917 in Volodymyr Pavlovych Biriukov’s Dairy	181
3. Events of the Second World War 1939–1945	
Revehuk V. Ya. OUN Hiking Groups in Poltava Region (1941–1945)	197
4. History of Church in Poltava Region	
Pankov O. B. Three Dykanka Churches and Their Description Based on the Materials of the «General Revision» of 1767	239
Dudka S. A. Ruined Houses of Worship in Poltava: Church of Transfiguration (1870 – 1962)	248
5. Genealogical Researches	
Kapko S. M., Melnykova I. S. The History of One Poltava Family in Memoirs and Researches.....	258
6. Personalia	
Suprunenko O. B. Conference Dedicated to 150 Anniversary of S. K. Kulzhynskyi.....	268
Pashchenko V. V. Rudchenko Brothers’ Hadiach Paths.....	287
Rekrut V. P. Little-known Pages of Dmytro Markovych’s Life (1898–1913) at Volyn.....	296
Babenko O. O. Creative Work of Nadiia Babenko as a Bright Phenomenon of Carpet-making and Embroidery Art in Poltava Region in the late 20th – early 21st Century	307
Buiskykh S. B. A Word About Elder Friend (to 80th Anniversary of O. V. Sukhobokov).....	312
7. Special Historic Disciplines	
Artemiev A. W., Kaskova L. F., Makovka I. L. Data Basis to Ukrainian Population Parodontopatiy Study in Different Historical Periods.....	317
IV. ETHNOGRAPHIC RESEARCHES	
Kondratenko M. D. Home Land, Meet the Spring	324

VI. QUESTION OF CARE OF MONUMENTS, STUDY OF MONUMENTS, METHODOLOGICAL WORK

1. History of Museum Collection Forming

Vlasenko I. O., Parasochka O. H. Kiot Crosses as a Part of Small Metal Plastics collection in the Vasyl Krychevsky Poltava Local Lore Museum	336
Kondratenko M. D., Parasochka O. H. From the History of Ukrainian Folk Clay Toy Collection Forming in the Vasyl Krychevsky Poltava Local Lore Museum (the late 19th – early 20th century)	342

2. Catalogues

Galian G. I. Gathering of Mykola Poshyvailos' Works in the Vasyl Krychevsky Poltava Local Lore Museum Collection	349
Parasochka O. H. Artists of Poltava Region (Ye. I. Dolia-Verkhovynets)	361
Galian G. I. Ukrainian Folk Clay Toy in the Vasyl Krychevsky Poltava Local Lore Museum Collection. Part 1. Whistlers	370
Pistsova M. P., Starchenko V. I. Discos Covers in the Vasyl Krychevsky Poltava Local Lore Museum Collection	401
Shumeiko N. M. Documental Heritage of Oles Honchar in the Vasyl Krychevsky Poltava Local Lore Museum Collection	415

3. Publication of Museum Artifacts

Kondratenko N. H. The Yari Spear – Guest from Tanegashima Island	444
Barska H. M. Small Thing with Interesting Story. From Newcomings to the Museum Collection	452
Kondratenko T. K., Prokhvatilo R. V. Russian Infantry Soldierly Backsword Pattern 1807: to the Attribution of Army Backswords in the Vasyl Krychevsky Poltava Local Lore Museum Weapon Collection	456
Shumeiko N. M., Sulyma O. S. Greeting Postcards of the late 19th – 20th Century in the Vasyl Krychevsky Poltava Local Lore Museum Collection (Part II)	464

4. Restoration and Attribution of Museum Artifacts

Kondratenko T. K., Kondratenko N. H. Restoration and Concer- vation of Exhibits in the Vasyl Krychevsky Poltava Local Lore Museum. Regulation on Restoration Committee Work	489
--	-----

Kondratenko N. H., Klymenko T. H. Ivan Hladyrevskyi: Attribution and Restoration of Cups in the Vasyl Krychevsky Poltava Local Lore Museum Collection.....	501
---	-----

5. *Methodological Work*

Pistsova M. P. Mysteries of a Master. Potter Oleksandra Seliuchenko	514
--	-----

VII. BIBLIOGRAPHY

Publications of scientists in 2017	520
Publications, edited by the Vasyl Krychevsky Poltava Local Lore Museum and its scientists in 2017	558

VIII. OFFICIAL MATERIALS

Kulatova I. M., Suprunenko O. B. Conference in Memory of M. Ya. Rudyskyi.....	562
Skyrda A. M. Scientific Conference “Khorol District: from Ancient Times till Nowadays” (Khorol, April 26, 2017)	575
Report about work of the Vasyl Krychevsky Poltava Local Lore Museum in 2017	581

PASSED AWAY

Andriiets Valentyna Andriivna	666
Kurochka Tamara Fedorivna	668
Lytvunenko Enhelina Ivanivna	669
Nikolaievska Liudmyla Ivanivna	670
Taran Olga Nykyforivna.....	671
Our Authors.....	672
Abbreviations List	676

З М І С Т

I. ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

Смоляр Н. О., Халимон О. В. Флористична характеристика Яківчанського лісу – природної складової Полтавського міського парку.....	6
Безуглый С. К. Новые находки совок (<i>Lepidoptera, Noctuidae</i>) фауны Полтавщины	18

II. АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Супруненко О. Б. Дослідження курганів поблизу с. Мильці під Полтавою.....	22
Сидоренко О. В. Знахідки з посаду літописного міста Лубен (вул. Олійниці, 2).....	50
Шерстюк В. В. Майдан «Залізна баба» та комплекс пам'яток округи в с. Великоселецьке.....	61
Рейда Р. М., Гейко А. В., Сапегін С. В. Пам'ятки черняхівської культури Полтавської області: історія досліджень.....	73

III. ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Питання нової та новітньої історії Полтавщини

Бабенко Л. Л. Український комітет краєзнавства: між наукою і політикою	86
Якименко М. А. Політико-правовий статус дрібних сільсько-господарських товаровиробників Полтавщини в умовах аграрних реформ другої половини XIX – початку XX ст.	96
Макарець С. В., Якименко М. А., Каюн В. О. До питання про регіональні особливості культури землеробства в селянських господарствах України епохи столипінських реформ.....	104
Бондаренко З. Н., Пилипець В. А. До історії бібліотечної справи на Карлівщині (дорадянський період).....	112
Краснікова О. М. Економічна ефективність поміщицьких господарств Полтавщини в умовах аграрних реформ кінця XIX – початку XX ст.	128
Мар'євська М. М. Шляхи розвитку дрібнотоварного сільсько-господарського виробництва на Полтавщині епохи вільного підприємництва (1861–1918 рр.).....	136

Рямова О. О. Фотографія випускників 1916 р. Другої Полтавської чоловічої гімназії в експозиції Полтавського музею авіації і космонавтики	144
Кузьменко Н. В. Незвичайна справа полтавських «підписчиків» (за матеріалами з архіву СБУ)	151
Граб В. І. Засекречена доля Миколи Лугового.....	157
Пістоленко І. О. Прагнення висоти: від Кондратюка до Каденюка (двадцять років після старту першого космонавта незалежної України)	164
2. Події Української революції 1917–1921 рр. на Полтавщині.	
Рукусуєв Є. Ю. Хорол 1917 року в щоденнику Володимира Павловича Бірюкова.....	181
3. Події Другої світової війни 1939–1945 рр.	
Реверук В. Я. Похідні групи ОУН на Полтавщині (1941–1945 рр.)	197
4. Історія церкви на Полтавщині	
Панков О. Б. Три диканські церкви та їх опис за матеріалами «Генеральної ревізії» 1767 року	239
Дудка С. А. Зруйновані культові споруди Полтави: Преображенський храм (1870–1962)	248
5. Генеалогічні дослідження	
Капко С. М., Мельнікова І. С. Історія одного роду полтавців у споминах і дослідженнях.....	258
6. Персоналії	
Супруненко О. Б. Конференція, присвячена 150-річчю від дня народження С. К. Кульжинського	268
Пашенко В. В. Гадацькі сторінки братів Рудченків	287
Рекрут В. П. Маловідомі сторінки життя письменника Дмитра Марковича на Волині (1898–1913 рр.)	296
Бабенко О. О. Творчість Надії Бабенко – яскравий феномен мистецтва килимарства і вишивки Полтавщини кінця ХХ – початку ХХІ століття.....	307
Буйських С. Б. Слово про старшого друга (до 80-річчя О. В. Сухобокова).....	312
7. Спеціальні історичні дисципліни	
Артем'єв А. В., Каськова Л. Ф., Маковка І. А. Бази даних до вивчення пародонтопатій у різночасового населення України.....	317

IV. ЕТНОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Кондратенко М. Д. Рідний край, весну зустрічай (Методична розробка)	324
---	-----

VI. ПИТАННЯ ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК, ПАМ'ЯТКОЗНАВСТВО, МЕТОДИЧНА РОБОТА

1. Історія формування музейної колекції

Власенко І. О., Парасочка О. Г. Кіотні хрести як частина колекції культової металевої пластики Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського	336
Кондратенко М. Д., Парасочка О. Г. З історії формування колекції української народної глиняної іграшки Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського (кін. XIX – поч. XX ст.).....	342

2. Каталоги

Галян Г. І. Збірка творів Миколи Пошивайла в колекції Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського.....	349
Парасочка О. Г. Творчі особистості Полтавщини	361
Галян Г. І. Українська народна глиняна іграшка у зібранні Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського. Частина 1. Свистуни.....	370
Пісцова М. П., Старченко В. І. Дисковні покрівці з колекції Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського	401
Шумейко Н. М. Документальна спадщини Олеса Гончара у зібранні Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського.....	415

3. Публікація музейних предметів

Кондратенко Н. Г. Спис ярі – гість з острова Танегасіма.....	444
Барська Г. М. Маленька річ – цікава історія. З нових надходжень до музейної збірки.....	452
Кондратенко Т. К., Прохватило Р. В. Тесак російський піхотний солдатський зразка 1807 р.: до питання атрибуції армійських тесаків із колекційної збірки зброї Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського	456
Шумейко Н. М., Сулима О. С. Вітальні поштівки кінця XIX – початку XX століття із колекції Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського (Частина II)	464

4. Реставрація та атрибуція музейних предметів

Кондратенко Т. К., Кондратенко Н. Г. Реставрація і консервація музейних предметів у Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського. Положення про реставраційну раду... 489	
Кондратенко Н. Г., Клименко Т. Г. Іван Гладиревський: атрибуція та реставрація кухликів із колекції Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського	501

5. Методична робота

Пісцова М. П. Таємниці майстра. Гончарівна Олександра Селюченко. (Сценарій)	514
---	-----

VII. БІБЛІОГРАФІЯ

Публікації науковців у 2017 р.	520
Видання, видані Полтавським краєзнавчим музеєм імені Василя Кричевського та його науковцями у 2017 р.	558

VIII. ОФІЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ

Кулатова І. М., Супруненко О. Б. Конференція пам'яті М. Я. Рудинського.....	562
Скирда А. М. Наукова конференція «Хорольщина: від давнини до сьогодення» (м. Хорол, 26 квітня 2017 р.).....	575
Звіт про роботу Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського за 2017 рік	581

ВІДІЙШЛИ ЗА ВІЧНУ МЕЖУ

Андрієць Валентина Андріївна	666
Курочка Тамара Федорівна	668
Литвиненко Енгеліна Іванівна	669
Ніколаєвська Людмила Іванівна.....	670
Таран Ольга Никифорівна.....	671
Наші автори.....	672
Список скорочень.....	676

Наукове видання

**ПОЛТАВСЬКИЙ
КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ:
Маловідомі сторінки історії,
музеєзнавство, охорона пам'яток**

Збірник наукових статей

Випуск XIII

Оригінал-макет підготовлений
у Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського

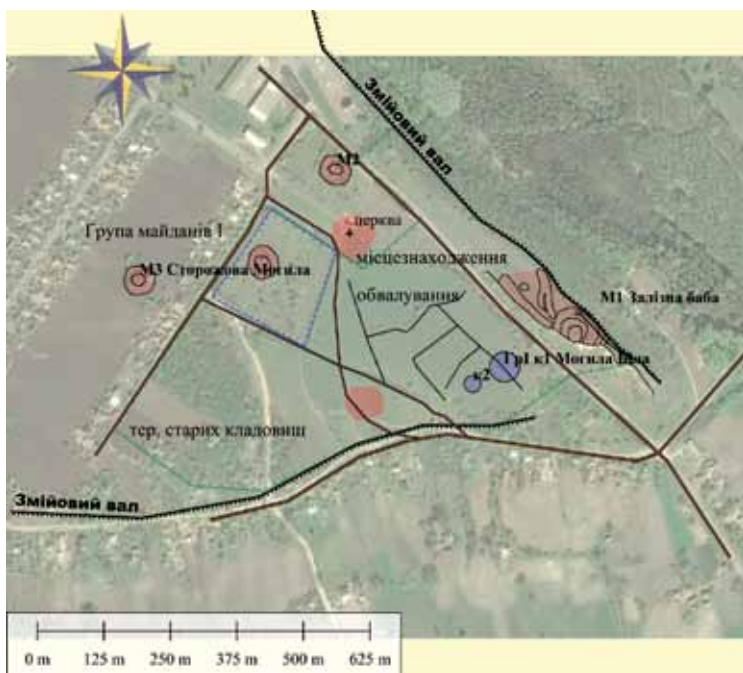
Науковий редактор В. О. Мокляк
Англійський текст резюме статей авторів Н. Г. Кондратенко
Відповідальний за випуск О. Б. Супруненко
Технічний редактор С. В. Хорєв
Обкладинка О. В. Сидоренко
Комп'ютерна верстка С. В. Хорєва

Підписано до друку 17.01.2018. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Гарнітура MyslC. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 39,99. Обл.-вид. арк. 39,73.
Тираж 300 прим. (1-й запуск 160 прим.). Вид. № 3/2018.

Мова українська, російська, англійська

Видавець і виготівник: ПП «Дивосвіт»
36039, Полтава, вул. Р. Кириченко, 36, оф. 3
Тел. (0532) 50-65-63.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 866 від 22.03.02.

1

3

До статті В. Шерстюка «Майдан «Залізна баба» та комплекс пам'яток округи в с. Великоселецьке».

Рис. 1. План комплексу пам'яток у с. Великоселецьке. Програмна оболонка – Global Mapper, основа – космознімок SAS Planet Yandex. Рис. 3. Майдан 1 «Залізна баба». План.

ПОЛТАВСЬКИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

МАЛОВІДОМІ СТОРІНКИ ІСТОРІЇ

МУЗЕЄЗНАВСТВО

ОХОРОНА ПАМ'ЯТОК

ВИПУСК XIII

THE DEPARTMENT OF CULTURE AND TOURISM
OF POLTAVA REGIONAL STATE ADMINISTRATION
The Vasil Krychevsky POLTAVA LOCAL LORE MUSEUM

POLTAVA LOCAL LORE MUSEUM:

Little-known pages of history,
museology, care of monuments

Collection of scientific articles

Issue XIII

Poltava
«Dyvosvit»
2018

ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ПОЛТАВСЬКИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ
імені Василя Кричевського

ПОЛТАВСЬКИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ:

Маловідомі сторінки історії,
музеєзнавство, охорона пам'яток

Збірник наукових статей

Випуск XIII

Полтава
«Дивосвіт»
2018

Друкується за рішенням Вченої ради Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського. Протокол № 1 від 17 січня 2018 р.

Редакційна колегія:

Бабенко А. А., доктор історичних наук, професор, заслужений працівник освіти України; **Вождаєнко В. В.**, заслужений працівник культури України; **Гаврилюк Н. О.**, доктор історичних наук, старший науковий співробітник; **Киридон А. М.**, доктор історичних наук, професор; **Ковальова І. Ф.**, доктор історичних наук, професор; **Кондратенко Т. К.**; **Мокляк В. О.**, заслужений працівник культури України; **Нестуля О. О.**, доктор історичних наук, професор, заслужений працівник освіти України; **Супруненко О. Б.**, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, заслужений працівник культури України (*голова ред. кол.*); **Титаренко В. П.**, доктор педагогічних наук, професор; **Титова О. М.**, доктор філософії з історичних наук, старший науковий співробітник, заслужений працівник культури України; **Фесик К. Б.**, заслужений працівник культури України; **Якименко М. А.**, доктор історичних наук, професор.

Рецензенти:

Вадимов В. С., доктор архітектури, професор, Інститут розвитку міста Полтавської міської ради; **Ластовський В. В.**, доктор історичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв; **Шаповалов Г. І.**, доктор історичних наук, професор, Запорізький обласний краєзнавчий музей; **Пустовалов С. Ж.**, доктор історичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв.

*При передруку чи іншому використанні матеріалів збірника
посилання на джерело обов'язкове.*

*Відповідальність за достовірність матеріалів, наведених фактів,
правильність цитувань та посилань несуть автори статей.*

П 52 Полтавський краєзнавчий музей: Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток: збірник наукових статей / Департ. культури і туризму Полтав. ОДА; ПКМ імені Василя Кричевського; [ред. кол.: Бабенко А. А., Вождаєнко В. В., Гаврилюк Н. О. та ін.; гол. ред. кол. Супруненко О. Б.; наук. ред. Мокляк В. О.]. – Полтава : Дивосвіт, 2018. – 688 с., іл. + XII с. кол. вкл.

ISBN 978-617-633-216-9

Пропонований увазі читача збірник праць є підсумком наукової діяльності Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського за 2017 р. та продовженням започаткованого у 2003 р. щорічного видання, до якого включені матеріали досліджень не лише співробітників музею, а й кращих наукових сил Полтавщини.

Статті, публікації, розвідки, науково-методичні матеріали, опубліковані у збірнику, стосуються різних питань історії Полтавщини, у т. ч. природничих наук, археології, історії козацтва, Нової та Новітньої епох Полтавщини, історії церкви, етнографії, життя і діяльності визначних полтавців, питань музеєзнавства і зброєзнавства. Всі вони зацікавлять тих, хто не байдужий до історії України та рідного краю.

Для фахівців-науковців, працівників музеїв, викладачів вишів, студентства, широкого кола пошановувачів історії і краєзнавства.

УДК 069.8 (477.53)

© Оригінал-макет: Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського, 2018.

© Автори статей, 2018.

© Обкладинка, шмуктитули розділів: Видавництво «Дивосвіт», 2018.

© Фото і рис.: ПКМВК; ПМАіК; а також С. К. Безуголого, Г. І. Гальян, В. І. Граба, Н. Г. Кондратенко, Т. К. Кондратенко, Т. В. Менчинської, М. П. Пісцової, Р. В. Прохватила, І. О. Пістоленко, Н. О. Смоляр, В. І. Старченко, О. С. Сулими, О. Б. Супруненка, О. В. Халимон, С. В. Харченка, В. В. Шерстюка, 2018.

ISBN 978-617-633-216-9